

Frauhammer Krisztina

És egyedül a te szerelmedért, ámen

A misztika és népi áhítat találkozása

„Jaj Uram melyly illetlenül bánt veled ez világ, de te hogy idvességemért kezibe magadat adtad. Szerelmes Jézusom szánlak főképen, mikor jut eszembe, hogy mint tolvaj meg fogatattál, kötöttettél, halálodig kinzódattál. Oh! kicsoda csöpegő szem nélkül meg gondolhatja, melyly szeretettel ellenségid eleibe mentél, kik rongáltak, rútítottak, hurtzoltak. Oh! kegyelmes Jézusom, meg-foghatatlan a te szereteted ellenségidhez, mert midőn ők kínoztak, te Szent Atyádat érettek engeszteltek, midőn tövissel koronáztak, te Mennybéli koronáért, ha megtérnek, Szent Atyádnak elfedeztél. Oh! Jézusom, hogy nem olvadnék el, midőn te Felséges ISTEN az Latrok közt keresztfához szegeztetvén káromkodásokat szenvedtél. Oh! lelkennek édes istene, hogy feleljek meg szeretetednek, mellyből testedet érettek kínoakra, keresztre, halálra adtad: Imé Uram Szívemet néked adom, kívánván érettek szenvedni. Minek okáért engedd meg, hogy kinaidat szívemben hordozzam és a te véghetetlen szeretetedről megemlékezzem, Amen.” (Két atyafi szent szüzek, 1789, 116–118.)

A 13. századi misztikus szent, Gertrúd imádságának 18. századi magyar nyelvű átültetése e fenti sorok, ám könnyűszerrel rátalálhatunk hasonló szövegekre 20. századi archaikus imagyűjteményeinkben, sőt olykor még idős adatközlőknél is.

A hagyományos népi vallásosság jelenségeivel foglalkozó néprajzos számára mindig izgalmas kérdést jelent a hasonló, nagyanyáink kegyességi gyakorlatában felbukkanó imaszövegek vizsgálata. Sokszor érezzük archaikusnak, különlegesnek őket, a bennük sorakozó, mára már sokszor csak komoly irodalomtörténeti háttérismerettel rendelkezők számára érthető motívumaiak és nyelvezetük miatt. Mégis, olykor évszázadokat is átívelve jártak be sikertörténetet ezek az imák. A kutató számára pedig egy olyan lélekvilágot tártak fel, amelyben megragadhatóvá vált az egyén transzcendenshez való viszonyulása és vágyakozása. Hetény János *A magyarok Máriája. Mária-tiszteletünk teológiája és néprajza* (2011) című munkájában érzékletesen írja le az egyszerű, paraszti környezetben és közegben élő, mélyen vallásos embernek ezt a sajátos, transzcendenshez fűződő viszonyát: „A természettel szorosán együtt élve nap mint nap megtapasztalta a földi lét szűkre szabott kereteit. Így folyamatosan törekedett arra, hogy valamiképp felülemelkedjen ezen a megfogható, fizikai világon. Hitte, hogy a mindennapok sikere múlhat a felsőbb világgal való kapcsolatteremtésen, hiszen sok évszázados tapasztalata volt, hogy a természetfölötti valóság egy elsődleges realitás.”

A népi vallásosság tárgykörébe tartozó folklór szövegeket olvasva gyakran szembesülhetünk a mára már eltűnőfélben lévő hagyományos paraszti társa-

dalom ilyenfajta misztikához való „vonzódásával”. Ez elsősorban a Máriával és Jézussal való bizalmas együttélésben volt megragadható. Őket a mindennapi élet kereteibe helyezte, és egy meleg, közvetlen valóságként felfogott kapcsolatot alakított ki velük. Ezáltal váltak megérthetővé és megközelíthetővé, és így kapcsolódtak egybe bennük az emberi és emberfeletti, földi és mennyei elemek. Erdélyi Zsuzsa néni is gyakran mutatott rá arra, hogy adatközlői imitációjukban Szűz Máriát saját anyjukként szerették, Jézushoz pedig jegyesként, szerelmesként vagy épp fiuként fordultak. „Az isteni személyeket földi lénynek kijáró érzelmi telítettséggel vette körbe, és ez adott az egész hozzájuk kapcsolódó kultusznak valós hátteret” – olvashatjuk egy írásában.

És hogy kiktől tanulták ükanyáink, nagyanyáink azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyekkel ezt a bensőséges kötődést kifejezésre juttatták? Nem kisebbektől, mint a középkor leghíresebb női misztikusaitól: Heftai Gertrúdtól (1256–1302) és Hackeborni Szent Mechtildtől (1240–1298). Évszázadokkal dacoló imaszövegeik a sokszor csak az imakönyvvel megbirkózni tudó asszonyi kegyesség legkedveltebb olvasmányai közé tartoztak.

Azt, hogy az egyszerű hívekhez is eljutottak a két apáca imái szerte a világban, leginkább Martin von Cochem (1630–1712) német kapucinus szerzetesnek köszönhetjük. A közel 40 német kiadást és több mint 30 nyelvű fordítást megélt *Gertudenburg*-jában (1666) népszerű válogatását adta a két misztikus imáinak. A mű magyar fordítása Ágoston Péter, neves jezsuita hitszónok neve alatt jelent meg 1681-ben, *Mennyei követek, avagy szent Gertrudis és Mechtildis imádságai* címen. A sikertörténet innen megállíthatatlan volt, újabb és újabb elnevezésekkel, mint *Len kötelecske, Két atyafi szent szüzek, Jó illatú kis rózsáskert, Illatozó Kis Rózsáskert, Kis Rózsáskert* vagy *Kis jó illatú rózsáskert*, de 1911-ig folyamatosan jelentek meg az imakönyv kiadásai Magyarországon, hogy a hétköznapi szikárságába szakralitást, érzelmi telítettséget vigyenek. Hasonló volt a helyzet az egyéb nyelveken kiadott fordításokkal is.

Cochem tanítani és buzdítani kívánt imakönyvével, hogy a laikus hívőket is rávegye a szívből jövő, személyes ima spirituális mélységeire. Az örökkévaló imádságon keresztül – amelyben szerinte a hívő ember tulajdonképpen Isten szívével beszélget – látta megvalósíthatónak az egyén Istennel való bensőséges kapcsolatát. Ő ezt az Isten szívével való beszélgetést sokkal értékesebbnek tartotta, mint a szóbeli és könyvekből olvasott liturgikus imádságokat, zsoltárokat. Az isteni és emberi szívnek imában való titokzatos társalgása mellett a szemlélődés fontosságát hangsúlyozta még a német szerző imakönyve bevezető elmélkedésében:

„Ha szívedet szomorúság éri, gondold Krisztus kínszenvedésére [...] Nézd, ellenségei milyen gonoszán bántak vele! Nézd, hogyan folyik vére izzadságcseppei és a töviskorona alatt! és te hű tudsz maradni bujaságodhoz? és hogy tudod vétkeid és álnokságod által elszomorítani isteni barátodat és végtelenül nagy jótevődöt, aki egyedül, elhagyatottan és nyomorúságosan függött a kereszten, hogy miattad meghaljon? Sokkal inkább ébreszd fel szívedben efféle szemlélődések által a szent hálát, a szép és áhítatos szeretetet iránta, és határozd el, hogy ahogy ő a halálban türelmes volt, hogy általa életedet megváltsa, úgy bátorsággal felvértezve te is vedd fel kereszted és kövesd őt.” (*Gertrudenburg*, 1927, 36–37.)

Ideálja a ferences tradíciókban gyökerező bensőséges és meditatív imádság volt, ezt próbálta meg átadni imái és imakönyvei által. Ebben nem volt helye sem a dogmatikai ismereteknek, sem a tanításoknak, csak tüzesíteni, lánggra lobbantani és Istenhez emelni kívánta az imádkozót. Segítségül a nép nyelvén, érzelmekkel gazdag stílusban, közvetlen módon imádkozott elő és együtt az olvasóval.

„Felséges Királyok Királya, Jézus! te vagy az én lelkem élete, egyesüljön meg szívem kívánsága, a' te szereteted melegségével, te vagy édességnek édessége, minden illatnak örvendetessége, te benned minden gyönyörűségnek kegyessége, és általad lelkünkre, minden jóknak származása. Te vagy Isteni mélységnek bövsége. Te vagy felső édességnek illatos egyesülése, oh nagy szeretetű tisztaság! Oh kikeleti szépségnek töltt világa. Oh! gyönyörűséges segítő Gazdám, tégedet mindenek felett magamnak választlak. Te éretted minden gyönyörűségnek ellene mondok: Te éretted minden háborúságot felvállalok, tégedet mindenek előtt Uramnak, alkotómnak, életemnek mondlak, hirdetek lenni. Szándékomat melléje adom, a' te hatható imádságodnak, hogy épsége által, az Isteni egyesülésnek, és tökéletességnek hegyére mehettek Amen.” (A két atyafi szent szüzek, 1789, 99–100.)

E szemlélődő imádságos lelkület kialakításában volt tanítómestere a két szent életű, misztikus apáca, Gertrúd és Mechtild. Mindketten az Eisleben melletti Heftában, a ciszterciek kolostorában nevelkedtek és éltek, egy olyan korszakban (13. sz.), amikor a hely a legnagyobb virágzását élte. A rendnek ez a háza kitűnt a korabeli női kolostorok közül, mind a német középkori nőképzés, mind pedig az itt megélt imaélet különleges kegyelmei miatt. Szent Bernát Jézus-misztikája és Szent Benedek ünnepi liturgiája mellett a szomszédos hallei domonkos kolostor a szenvedéstörténetet középpontba állító lelkisége hatott leginkább az itteni apácák vallási életére. Mindezen hatások mellett a természetfölötti kegyelmek különös kiáradása – mindkét apácának voltak látomásai – tette a kolostor apácáit a középkori német női misztika egyik leghíresebb központjává.

A német kapucinus stílusos érzéke, a magyar fordítók kiváló átiratai és mindannyiuk mély istenhite tette lehetővé azt, hogy a 20. századig „működőképes” maradjon ez a középkori misztikus spiritualitás. Így válhatott a Mechtild és Gertrúd imáit átható Isten iránti bensőséges jegyesi szeretet és szerelem az egyszerű olvasó meghitt Isten-kapcsolatának forrásává:

„Oh szerelmes Istenem! oh véghetetlen jó! Szeretlek tégedet most, és mind örökké; tégedet Szívemnek minden erejével, és szeretetemnek karjaival magamhoz szorítlak, mert te vagy az én édes kívánatos jóm, te vagy az én kedves édességem; te veled az én szívem megelégszik. Oh kedves! édes, szerelmes Istenem, te vagy én szívemnek öröme, én Istenem, én szerelmem, kívánságom, édességem, én gyönyörűségem; szeretlek tégedet tehetségem szerént, de nem a' te érdemed szerént. Vajha ezerszer nagyobb szeretettel, tégedet szerethetnék. Vajha véghetetlen szeretettel tégedet szerethetnék, verdd által édes Istenem az én szívemet, a' te szeretetednek nyilával, és sebesíts meg Szeretednek sebével, Uram, adjad, hogy szeresselek tégedet, mert nálad nélkül tégedet nem szerethetlek.” (Két atyafi szent szüzek, 1789, 86–87.)

Az imákban megjelenő, szeretetben feloldódó lélek Jézus Szívéhez is nagyon mély és különleges kötődéssel viszonyult. Jézus Szívéről olyan „édes,

virágzó kegyelmek mézforrásaként” beszéltek a kegyes szövegek, melyekből vigaszt meríthetett az olvasó, és a lelki tökéletesedésben is vezethette őt:

„Üdvözlégy Jézus Krisztusnak szent Szíve a’ Szent Háromságnak Orgonája, minden: jóságnak élő kút-feje, Isteni kintsnek bövséges tárháza, ezerszer, és ezerszer áldalak tégedet. Oh! drágalátos Szive liliomnak, imádlak tégedet, mert Szentjeidre folynak belőled kegyelem bövségi. Oh! Isteni kintsnek tárháza, Krisztus Szíve, a’ Szent Háromság egyességéért imádlak tégedet kegyelmednek szívünkre származásáért. Oh Jézus Szíve! a’ te belső részeidbe lelkemet merítem, temetem vétkeimet. Néked ajánlom munkámat, veritékemet, nyomorúságomat; Néked ajánlom életemnek utolsó végét. Mutasd bé érettem az arany megbékéltető Oltáron, az én tellyes életembéli fogyatkozásimért, szenvedésedet.” (*Két atyafi szent szüzek*, 1789, 86–87.)

A Jézus Szíve iránti odaadás Gertrúdisnál és Mechtildnél az Istenhez való tartozás és az isteni szeretet záloga volt. Ez ténylegesen, képi formában is megjelent látomásaikban, melyekből a Gertrúd-imakönyv első kiadásaiban még rendszeresen idéztek a szerkesztők.

„Midőn egy üdőben Szent Gertrudis az Krisztus szentséges testit magához vötte volna, megnyitná isteni lelki szemeit, és az következő dolgot néki mutatná, mert látta vala, hogy az Isten Sziviből egy gyönyörűséges arany drága kövekkel rakot láncs jöve ki, amely el szakadhatatlanképpen az Szűznek lelkit Istenhez kapcsolá. [...] Szent Gertrudis lelki Szemeivel lélemben elragadtattván, látta, hogy az Szent áldozat idein, gyönyörűséges menybéli galamb szállott le szivibe kedves fészket szerzett; annak utána megjelent néki az Isten fia és mind két kezeivel az Szűz Szívét magához szorította.” (*Mennyei követek*, 1681, 224–226.)

Jóllehet a 18–19. század során e látomásszövegek kikerültek a Gertrúd-imakönyvek újabb és újabb átdolgozásaiból, a Jézus Szíve iránti tisztelet és odaadás ekkor kapott újabb lendületet hazánkban, hogy aztán a 20. század első felében újra virágkorát élhesse. Jézus és Mária Szíve a szeretet kiadásának szimbóluma lett, reményt és vigaszt adva a hozzá fohászok sokaságának. A két misztikus Jézus és Mária Szívéhez íródott imaszövegei ekkor is mankóvá válhattak a földi világ korlátozottságából kitörni vágyó, a transzcendens élmény után sóvárgó ember számára.

A krisztusi szent sebek mélységének, a szenvedő Krisztus fájdalmainak compassiója (együttérző átélése) volt az imák másik ilyen erős láncszeme. A sebek, a keresztre feszített Krisztus fájdalmába való behelyezkedés és az azzal való azonosulás lehetővé tette az együtt fohászok saját szenvedésének és szomorúságának a kifejezését is.

„Oh! melly keserves kint szenvedett akkor a’ te Szíved, mikor ápolgattad tövis koronával meg-lyugattatott Fejét, lágyan tapogattad dárdával megszúrt Oldalát, Kezein, Lábain kegyetlen szegzek sebeit Szemlélted. Oh Szomorú Anya! hányszor Szent Fiadnak, romlott Ortzáját megtsókoltad: hányszor szivedből forró könnyullatásiddal Testét megmosogattad, hány keserves jajgatással megsirattad. Oh fájdalmas Anya! mind ezekért a te keserves Szíved óhajtásíért; kérlek vigasztald meg lelkemet, midőn testemtől elválík; vedd szent Karjaidra, és vidd az örök ditsőségbe.” (*Két atyafi szent szüzek*, 1789, 106.)

Erdélyi Zsuzsanna kifejezését és gondolatát ezeknél az imáknál is érvényesnek tekinthetjük. A szenvedés és a szeretet lírai kifejezései ezek a szövegek,

melyben a gyermeke kínjaiért szenvedő anya fájdalma és az emberiségért életét adó Krisztus szeretete vált az imádkozó belső erőforrásává. „Vallomások sora igazolja, hogy az anya-fiú átélt, fölnagyított, misztikus síkon jelképpé növelt szenvedésével azonosulva tompult a saját fájdalom, elviselhetővé vált az egyéni »könyökig könnybe« lét.” Különösen szép példája ennek a szenvedő Krisztus testrészeihez írott kontemplatív jellegű fohász:

„Üdvözlégy Jézusomnak gyenge Teste, mely az emberi nemzet idvességéért kínokat Szenvetdél. Üdvözlégy teremtett állatoknál bötsületesebb Fő, rettenetes mindenek előtt, mely mi érettünk tövissel megkoronáztattál, és nádszállal verettettél. Üdvözlégy, Megváltómnak drágalátos Szent Ortzája, mely érettem megpökdöstettél. Üdvözlégy, Uramnak kegyelmes két Szeme, mely én érettem sok könyhullásokban usztál. Üdvözlégy, Krisztusomnak szentséges Szája, mely én érettem epével, és etzettel megkeseredtél. Üdvözlégy Istennek szent Füle, mely érettem sok szidalommal terhelte. Üdvözlégy Krisztusnak Szent Nyaka, és Háta, mely érettem nyakaztattál, és ostoroztattál. Üdvözlégy szerelmes Uramnak Kezei, melyek érettem szegekkel megfurattak. Üdvözlégy ISTEN Fiaának Szent Oldala, mely dárdával megnyitattál. Üdvözlégy Istennek Sz. Térde, mely imádságban megkoptál. Üdvözlégy édes Istenemnek egész Teste, mely érettem megsebesítettél, meghóltál, eltemettettél. Üdvözlégy drágalátos Szent Vér, mely vétkeimért, kiöntettél. Üdvözlégy Megváltómnak Sebe váltságunknak árra, mely most Mennyben mint a Nap, fényes vagy. Ezekbe a Sebekbe szerelmes Jézusom írj bé engemet, és ellenségim előtt rejts el, 's lelkeimet szentséges Sebeidért ékesítsd fel Sebeidnek szépségivel, hogy mikor testemtől elválík, előtted megjelenhessek, Ámen.” (*Két atyafi szent szüzek*, 1789, 120–122.)

Zárszó. Sík Sándor a misztika Istenhez vezető útjairól a következőket írja: „Az Isten megismerését az emberhez valami közvetíti (gondolkodás, írás, emberi szó). A vallástörténet és a tapasztalat bizonyosága szerint van azonban az embernek Istenhez – helyesebben az Istennek az emberhez – olyan útja is, amely nem szorul közvetítő közegre, amelyen át az ember »közvetlenül« tapasztalja meg Istent.” Ez a tapasztalati megismerés a szemlélődés, a belénk öntött elmélkedés, azaz a misztika, írja a szerző. Cochem imáival ezt az évszázados hagyományokkal rendelkező utat és utazást mutatta meg olvasóinak. A tőle megszokott, érzelmekkel átítatott, plasztikussá tett, egyszerű nyelvezetű imáiban tanította olvasóit, miként léphetnek erre az útra, hogy aztán ők is részesedhessenek az istentapasztalás nagyszerű élményéből.

Ezekről az útkeresésekről, úton levésekről tudósít bennünket az elmúlt fél évszázad során összegyűjtött több ezer archaikus imaszöveg, melyekben olykor a középkori misztikus apácák imáinak képei és gondolatai is visszacsengenek. Zárógondolatként álljon itt egy további példa:

Oh, Uram Jézus Krisztus, ki százkét csapást a zsidóktul felvettél,
Azoktul, akikben harmincszor pofon verettél,
Annás házánál héccer fódre estél,
Fejeden, karjaidon és melleden harminc ütést szenvettél,
Vállaidon is harmincat,

Szent hajadnál fogva harmincszor vonattál,
 Szencsés szívedből százhuszonkilenc fohászkodást bocsájtottál,
 Harmincháromszor szakálladnál fogva hurcoltattál,
 Halálusképpen taszítottál, hogy a kereszttel a földre estél,
 Tehát ezerhatszázhetvenhat csapást ostorozásodkor szenvedtél,
 Szent fejedet a töviskorona miatt ezer sebet szenvedtél,
 A kereszten három hegyes tövis szent fejedet átjárta,
 Orcádra harminchétszer köptek,
 Szent testeden ötezer-négyszázhetvenöt seb.
 A vitézek, kik megfogtak, ötszáznyolcvan volt,
 Hóhérok harminchárman,
 Kik kötözve vezettek, hárman,
 Védnek cseppjei, melyek kiszármaztak, szent testedből
 harmincezer-négyszázharminc volt.
 Védnek kiontása és szent haláloed által minden bűneimnek
 bocsánatáért,
 S hogy engem megmencs
 Minden testi és ördögi veszedelemtül,
 Adj malasztot jobbulásomra,
 Ne engedd nekem kimúlnom igaz penitenciatartás és bűneim
 gyónása nélkül,
 És szencsés testednek vétele nélkül.
 Mindezek fölött a te szerelmedet adjad nekem, hogy téged
 szeresselek,
 Nem a pokoltól való félelmemben,
 Vagy a mennyország reménységéért, szeretetbül
 És egyedül a te szerelmedért, ámen. (Erdélyi, 1976, 219-es ima)

Szent hely Zebegény és Márianosztra között

Fotó: Pedró Tivadar